

ਕਲੀਸੀਆ ਦੀ ਮੰਸ਼ਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਵੇਰਵਾ (2:1-3)

ਪੌਲਸ ਨੇ ਕਲੀਸੀਆ ਲਈ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਖੁਦਾ ਦੀ ਮੰਸ਼ਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਭਰੇ ਵਿਰਤਾਂਤ ਨਾਲ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। 2: 1-3 ਵਿਚ ਰਸੂਲ ਨੇ ਅਫ਼ਸੁਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਯਾਦ ਦੁਆਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਪਾਪ ਵਿਰ ਮਰੇ ਹੋਏ (2:1)

¹ਉਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮੁਰਦੇ ਸਾਓ ਜਿਵਾਲਿਆ।

ਆਇਤ 1. ‘‘ਅਪਰਾਧਾਂ,’’ ‘‘ਪਾਪਾਂ’’ ਸ਼ਬਦ ਨਾਉਂ ਹਨ, ਇਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਹਨ। ਰੋਮੀਆਂ 5: 12-21 ਅਤੇ ਕੁਲੁੱਸੀਆਂ 1: 14; 2: 13 ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕੇ (ਇਕ ਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਦੋਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ) ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਵਚਨ ‘‘ਪਾਪ’’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪਾਪ ਦੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮਨੁੱਖੀ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਰੋਮੀਆਂ 5-7); ਪਰ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਾਪ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਹੈ।

ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਯੂਨਾਨੀ ਸ਼ਬਦ *hamartiai* (*hamartia* ਤੋਂ) ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਖੁੰਝਣਾ ਹੈ।¹ ਪਾਪ ਕਿਸੇ ਤੀਰਅੰਦਾਜ਼ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਤੀਰ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਖੁੰਝ ਜਾਣ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਅੱਗੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਕੇ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਕੇ ਹੋਵੇ, ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ‘‘ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਖੁੰਝ ਗਿਆ।’’ ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਵਿਚ ‘‘ਪਾਪ’’ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਆਮ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਯੂਨਾਨੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਲਗਭਗ 175 ਵਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।²

ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਯੂਨਾਨੀ ਨਾਉਂ *paraptōmasin* (*paraptōma* ਤੋਂ) ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ‘‘ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਦੇ ਕੋਲ ਤਿੱਗਣਾ, ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਿਲਕਣਾ’’ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਹੀ ਰਾਹ ਤੋਂ ਭਟਕਣਾ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੁੜਨਾ, ਭਟਕ ਜਾਣਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।³ ਪੌਲਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਫ਼ਸੁਸ ਦੇ ਲੋਕ ਖੁਦਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਤਿੱਗ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਿਲਕ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਚਨ ਤੋਂ ਹਟ ਗਏ ਸਨ। ਰੋਮੀਆਂ 3: 23 ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘‘ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ।’’ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਖੁਦਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਪ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਮਸੀਹ ਵਿਚ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸੰਤ

ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਫ਼ਸੂਸ ਦੇ ਲੋਕ ਮੁਰਦੇ ਸਨ (ਵੇਖੋ 1: 1)। ਇਹ ਮੌਤ ਸਰੀਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਸੀਹ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਨ। ਮਸੀਹੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੂਹਾਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਮਰੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਰੂਹਾਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ? ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਨਬੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ, ‘‘ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਬਦੀਆਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਵਿਚ ਜੁਦਾਈ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ’’ (ਯਸਾਯਾਹ 59:2)। ‘‘ਬਦੀਆਂ’’ ਲਈ ਇਬਰਾਨੀ ਸ਼ਬਦ (*awon*) ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘‘ਪਾਪ, ਦੋਸ਼ ... ਗਲਤੀ।’’⁴ ਪਾਪ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸੁਰ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ‘‘ਮੌਤ’’ ‘‘ਜੁਦਾਈ’’ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਦੀ ਰੂਹ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਯਾਕੂਬ 2:26)। ਪਾਪ ਦੇ ਕਾਰਣ ਖੁਦਾ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋਣ ਤੇ ਆਦਮੀ ਰੂਹਾਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਸਮਾਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜਿਹੜਾ ਰੋਜ਼ਮੱਰਾ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਪਾਪ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਖੁਦਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਪਾਪ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਪਾਪ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਖੁਦਾ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ‘‘ਪਾਪ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਮੌਤ ...’’ (ਰੋਮੀਆਂ 6:23) ਭਾਵ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੈ।

ਅਪਰਾਧਾਂ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਮਰੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਬਪਤਿਸਮੇ ਵਿਚ ਮਸੀਹ ਦੇ ਨਾਲ ਦਫ਼ਨਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਦ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਵਾਏ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਕੁਲੁੱਸੀਆਂ 2: 12, 13)। ਅਫ਼ਸੂਸ ਦੇ ਲੋਕ ਮਰ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਪੌਲੁਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੂਹਾਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਖੁਦਾ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਉਸੇ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਮਸੀਹ ਦੇ ਜੀ ਉੱਠਣ ਅਤੇ ਉੱਚਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਵਿਖਾਈ ਗਈ।

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣਾ (2:2)

²ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹਵਾਈ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਰੂਹ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਗੇ ਚੱਲਦੇ ਸਾਓ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਆਇਤ 2. ਅਫ਼ਸੂਸ ਦੇ ਲੋਕ ਜਦ ਆਪਣੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਮਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਦੇ ਸਨ। ‘‘ਚੱਲਦੇ ਸਨ’’ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ *peripateō* ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘‘ਜੀਣਾ, ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਚਲਾਉਣਾ, ਆਪਣੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ।’’⁵

‘‘ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਹਾਰ’’ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ *aiōn*, ‘‘ਵਿਹਾਰ’’ ਅਤੇ *kosmos* ‘‘ਸੰਸਾਰ’’ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। *Aion* ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਯੁੱਗ ਜਾਂ ਸਮਾਂ ਹੈ,⁶ *kosmos* ਤੋਂ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ।⁷ ਇਸ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ‘‘ਯੁੱਗ’’ ਜਾਂ ‘‘ਸੰਸਾਰ’’ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਖੁਦਾ ਦੇ ਰਾਹ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਟਿਕਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਫ਼ਸੂਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ‘‘ਅਜਿਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਮੌਜੂਦਾ ਭਰਸ਼ਟ ਅਤੇ ਖੋਟੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਾਲੇ ਯੁੱਗ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ

ਦੇ ਡੇਗਣ ਤੇ ਹੈ ਸੀ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਉਲਟ ਜਿਹੜਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਕ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।⁸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੀਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਪਰਾਧਾਂ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਆਇਤ 2. ਬਾਕੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਪੌਲਸ ਖੁਦਾ ਦੀ ਮੰਸ਼ਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਤਿੰਨ ਤੱਥ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ‘ਰੂਹ’ ਭਾਵ ‘ਹਵਾਈ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਦੇ ਸਰਦਾਰ’ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ‘ਹੁਣ ਅਣ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।’

ਹਵਾਈ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਅਫ਼ਸੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਪੌਲਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਭਲਿਆਈ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਦੀ ਮੰਸ਼ਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। 6: 12 ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਮਸੀਹੀ ਆਦਮੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ‘ਹਕੂਮਤਾਂ, ਇਖ਼ਤਿਆਰਾਂ, ਅਤੇ ਇਸ ਅੰਧਘੋਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਆਤਮਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋ ਸੁਰਗੀ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹਨ’ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਬੁਰਿਆਈ ਦੀ ਇਕ ਨਿੱਜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਸ਼ੈਤਾਨ’ (4: 27; 6: 11) ਅਤੇ ‘ਦੁਸ਼ਟ’ (6: 16) ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੁਰਿਆਈ ਦੀ ਇਹ ਨਿੱਜੀ ਸ਼ਕਤੀ ‘ਇਸ ਜੁੱਗ ਦੇ ਈਸ਼ੁਰ’ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ (2 ਕੁਰਿੰਥੀਆਂ 4: 4)। ‘ਹਵਾਈ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਦਾ ਸਰਦਾਰ’ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈ। ‘ਸਰਦਾਰ’ ਸ਼ਬਦ ਯੂਨਾਨੀ ਨਾਉਂ *archōn* ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ।’⁹ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੇ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਹੈ। ‘ਇਖ਼ਤਿਆਰ’ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ *exousia* ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਆਇਤ 2 ਵਾਲੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਦਰੂਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ‘ਇਖ਼ਤਿਆਰ’ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹਕੂਮਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੌਲਸ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ੈਤਾਨ ਰੂਹਾਨੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਅਣਬਚਾਏ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਹ ਕੀ ਜਾਂ ਕੌਣ ਹੈ? ਭਲਾ ਸ਼ੈਤਾਨ ‘ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਅਣਆਗਿਆਕਾਰਿਤਾ ਵਿਚ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ’ ਉਹ ਰੂਹ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਲਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਅਰਥ ਸਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਤਾਨ ਜਿਹੜਾ ‘ਹਵਾਈ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਦਾ ਸਰਦਾਰ’ ਹੈ, ਉਹ ‘ਰੂਹ’ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਯੂਨਾਨੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਿਯਮ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਨ।¹⁰ ‘ਸਰਦਾਰ’ ਕਰਮਕਾਰਕ ਹੈ ਜਦਕਿ ‘ਰੂਹ’ ਸਬੰਧਕਾਰਕ। ਯੂਨਾਨੀ ਵਿਆਕਰਣ ਵਿਚ ਜੇ ‘ਰੂਹ’ ਨੂੰ ‘ਸਰਦਾਰ’ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹੀ ਕਾਰਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ (1) ‘ਹਵਾਈ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਦੇ ਸਰਦਾਰ’ ਅਤੇ (2) ‘ਰੂਹ’ ਨੂੰ ਹਰ ਬਚਾਏ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਬਾਗੀ ਹਨ। ਜੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ‘ਪ੍ਰੇਮੀ,’ ‘ਰਹਿਮਦਿਲ’ ਜਾਂ ‘ਸਾਫ਼ਦਿਲ’ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸ਼ਖ਼ਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਜਾਂ ਰਹਿਮ ਜਾਂ ਸਚਿਆਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਲਿਖਦਿਆਂ ਕਿ ‘ਰੂਹ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ’ ਪੌਲਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਣਬਚਾਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਰੂਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ‘ਹਵਾਈ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਦੇ ਸਰਦਾਰ’ ਅੱਗੇ ਸਮਰਪਣ ਕਰਵਾਇਆ ਹੋਵੇ। **ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ** ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਇਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਦੇ ਪੁੱਤਰ’ ਕੁਝ ਉਸੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਯਕੂਬ ਅਤੇ ਯੂਹੰਨਾ ਨੂੰ ‘ਗਰਜਣ ਦੇ ਪੁੱਤਰ’ (ਮਰਕੁਸ 3: 17) ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਰਨਾਬਾਸ ਨੂੰ ‘ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਪੁੱਤਰ’ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ

4:36)। ਜਿਵੇਂ ਕਰੜੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ‘‘ਗਰਜਣ ਦਾ’’ ਪੁੱਤਰ ਜਾਂ ਦਲੇਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ‘‘ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ’’ ਪੁੱਤਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਵੇਂ ਹੀ ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ‘‘ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦਾ’’ ਪੁੱਤਰ ਹੈ।

ਇਸ ਨੂੰ ‘‘ਰੂਹ’’ ਦੇ ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ‘‘ਅਸਰ’’ ਯੂਨਾਨੀ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ *energeō* ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ‘‘ਸਰਗਰਮ’’ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।¹¹ ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਸਰ ਵਾਲੀ ਇਹ ਰੂਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਗਰਮ ਸੀ। ਇਹ ਲੋਕ ‘‘ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ’’ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜੋ ਯੂਨਾਨ ਕਿਰਿਆ *apeitheia* ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ ਜੋ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ‘‘ਨਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ’’ ਲੋਕ ਸਨ।¹² ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਉੱਤੇ ਬਦਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇੰਜੀਲ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੌਲਸ ਨੇ 2 ਕੁਰਿੰਥੀਆਂ 4:4 ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ, ‘‘ਇਸ ਜੁੱਗ ਦੇ ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ ਬੇਪਰਤੀਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਮਤੇ ਮਸੀਹ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਉਹਦੇ ਤੇਜ਼ ਦੀ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਾ ਚਾਨਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਵੇ।’’ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਉਹ ਮਸੀਹ ਦੀ ਇੱਛਾ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਆਮ ਅਪਮਾਨ ਸੀ।

ਇਹ ਆਇਤ ਜਿਵੇਂ ਅਫ਼ਸੀਆਂ ਲਈ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਤਾਨ ਸਣੇ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤਕ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੌਲਸ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਤੀਤ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਅਜੇ ਵੀ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵੈਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (4:27; 6:10–20)।

ਕਾਮਨਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ (2:3)

³ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸੱਭੇ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਚਾਹਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਦਿਨ ਕੱਟਦੇ ਸਾਂ।

ਆਇਤ 3. ਖੁਦਾ ਦੀ ਮੰਸ਼ਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਰਤਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਫ਼ਸੀਆਂ ਦੇ ‘‘ਸੰਤ’’ ਅਤੇ ‘‘ਮਸੀਹ ਯਿਸੂ ਵਿਚ ਨਿਹਚਾਵਾਨ’’ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵ ‘‘ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ’’ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ (2:2)। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਸੱਭੇ ਕਾਮਨਾ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਦਿਨ ਕੱਟਦੇ ਸਾਂ ਆਖਦਿਆਂ ਪੌਲਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾਇਆ। ‘‘ਕੱਟਦੇ ਸਾਂ’’ ਲਈ ਯੂਨਾਨੀ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ *anastrephō* ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ‘‘ਆਪਣੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ।’’¹³ ਇਹ ਸੰਤ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ‘‘ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ’’ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ‘‘ਆਪਣੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ,’’ ਜਿਹੜੇ ਪਾਪ ਵਿਚ ਐਨਾਂ ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਪਾਪ ਦੀ ‘‘ਸੰਤਾਨ’’ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾ ਵਿਚ ਦਿਨ ਕੱਟਦੇ ਸਨ। ‘‘ਕਾਮਨਾ’’ ਯੂਨਾਨੀ ਨਾਉਂ *epithumia* ਦਾ ਅਰਥ ‘‘ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਕਰਨਾ, ਦਿਲੋਂ ਚਾਹੁਣਾ।’’¹⁴ ਅਜਿਹੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮਾੜੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਕੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਇਹ ਬੁਰੀ ਲਾਲਸਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ‘‘ਸਰੀਰ’’ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ।

ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਮਸੀਹੀ ਆਦਮੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਦੇ ਫਲ ਤੋਂ ਫਰਕ ਦੱਸਿਆ (ਗਲਾਤੀਆਂ 5: 16, 24; ਰੋਮੀਆਂ 7: 5; 13: 14)। ‘ਸਰੀਰ’ (*sarx*) ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਆਦਮੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਹੋਂਦ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪਾਪ ਭਰੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਲਈ ਹੈ।¹⁵ ਜਦ ਤਕ ਆਦਮੀ ਉੱਤੇ ਸਰੀਰ ਹਾਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਤਕ ਉਹ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਭਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਰੋਮੀਆਂ 8: 8)।

ਅਫ਼ਸੁਸ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ‘ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਚਾਹਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ’ ਸਨ ਬਲਕਿ ਉਹ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ ਕੱਟਦੇ ਸਨ। ‘ਦਿਨ ਕੱਟਦੇ’ (*poieō*) ‘ਕਰਨਾ, ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ’ ਦਾ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।¹⁶ ਕ੍ਰਿਦੰਤ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਲੋਕ ਆਦਤਨ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ‘ਕਮਨਾਵਾਂ’ ਲਈ ਯੂਨਾਨੀ ਸ਼ਬਦ (*thelēma*) ‘ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ’ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।¹⁷ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਵਿਖਾਈ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਪਾਪ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ‘ਸਰੀਰ’ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ‘ਮਨ’ (*dianoia*) ਵੀ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *Dia* ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੌਲੁਸ ਵੱਲੋਂ ਬਿਆਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਉਸੇ ਨਾਲ ‘ਬਣੀ ਸੀ’ ਜੋ ਉਹ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਹ ਕੱਟ ਰਹੇ ਸਨ ਉਹੀ ਜੀਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੋਚ ਹੁਕਮ ਤੋੜਨ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੋਮੀਆਂ 8: 5-8 ਵਿਚ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੱਟਦੇ ਹਨ ਮੌਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਗਜ਼ਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਛਾਣੇ ਗਏ (2:3)

³ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਵਾਂਗੂ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਉ ਕਰਕੇ ਗਜ਼ਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਾਂ।

ਆਇਤ 3. ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਇਕ ਆਖ਼ਰੀ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਫ਼ਸੁਸ ਦੇ ਨਿਹਚਾਵਾਨ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ‘ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ’ ਸਨ, ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਗਜ਼ਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ‘ਗਜ਼ਬ’ ਇੱਥੇ ਜਾਹਿਰ ਤੌਰ ਤੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਕਹਿਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਵਿਲਾਫ਼ ਬਾਗ਼ੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਲੋਕ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ (ਰੋਮੀਆਂ 1: 18)। ਖੁਦਾ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਪ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਖੁਦਾ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾਈ ਪਾਪ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਰੋਮੀਆਂ 6: 23)। ਜਿੰਨੇ ਲੋਕ ਪਾਪ ਵਿਚ ਰਿਹੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਚਿਆਈ ਨਾਲ ਖੁਦਾ ਦੇ ਇਸ ਨਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। ਯਹੂਦੀਆਂ ਲਈ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, ‘ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਕਠੋਰਤਾਈ ਅਤੇ ਪਛਤਾਵੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਮਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਓਸ ਦਿਨ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ਨਿਆਉਂ ਪਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕ੍ਰੋਧ ਇਕੱਠਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ’ (ਰੋਮੀਆਂ 2: 5)। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਪ ਖੁਦਾ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾਈ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪਾਪ ਉੱਤੇ ਡੋਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਉਸ ਦਾ ਨਿਆਂ ਹੈ। ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਜਦ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮਸੀਹ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮਸੀਹ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੁਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। ਪਰ ਜੋ ਲੋਕ ਮਸੀਹ ਵਿਚ ਹਨ (ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਮਸੀਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਨ) ਹੁਣ ‘[ਮਸੀਹ] ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਖੁਦਾ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਤੋਂ ਬਚਾਏ’ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

(ਰੋਮੀਆਂ 5:9)।

ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। *phusis* ਦੇ ਇਕ ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਲਈ ਗਈ ਇਹ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਗਲਾਤੀਆਂ 2: 15 ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ‘‘ਜਨਮ ਕਰਕੇ ਯਹੂਦੀ’’ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ‘‘ਜਨਮ ਕਰਕੇ ਯਹੂਦੀ’’ ਲੋਕ ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਯਹੂਦੀ ਸਨ ਨਾ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬਣਨ ਵਾਲੇ। ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਪਾਪ ਕਰਨ ਦੇ ਝੁਕਾਵ ਵਾਲਾ ਆਦਮ ਦਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਦਮ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨਾਲ ਪਾਪੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਲਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 18:20 ਵਿਚ ਖੁਦਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘‘ਜਿਹੜੀ ਜਾਨ ਪਾਪ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਮਰੇਗੀ। ਪੁੱਤਰ ਪਿਉ ਦੀ ਬਦੀ ਨਾ ਚੁੱਕੇਗਾ। ...’’ ਉਹ ਇਸ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਭਲਾ ਮਸੀਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਮਰਿਆ? ਬੇਸ਼ੱਕ! ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਚਾਏ ਜਾਂਦੇ? ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਰੋਮੀਆਂ 5: 19 ਵਿਚ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘‘ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਪਾਪੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਇਸ ਇਕ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਹੁਤ ਧਰਮੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣਗੇ।’’ ਸਲੀਬ ਉੱਤੇ ਮਸੀਹ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਵਕਤ ਹਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵੀ ਧਰਮੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਆਦਮੀ ਇੰਜੀਲ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ *ਅਸਲ ਵਿਚ* ਧਰਮੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਰ ਆਦਮ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਹ *ਸੰਭਾਵੀ* ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਪੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਉਹ *ਅਸਲ ਵਿਚ* ਪਾਪੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਆਦਮ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਰੋਮੀਆਂ 3:23 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਾਪ ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਪਸੰਦ ਸਾਨੂੰ ‘‘ਗਜ਼ਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰ’’ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਅਫ਼ਸੀਆਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ‘‘ਸੰਤ’’ ਅਤੇ ‘‘ਮਸੀਹ ਯਿਸੂ ਵਿਚ ਨਿਰਚਾਵਾਨ’’ ਬਣਨ ਤੋਂ *ਪਹਿਲਾਂ* ਦਾ ਕੀਤਾ (1:1)। ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਵੇਰਵਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੇ ਖੁਦਾ ਦੀ ਮੰਸ਼ਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ

ਸਲੀਬ (ਅਧਿਆਇ 2)

ਮਸੀਹ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਲਈ ਅਫ਼ਸੀਆਂ 2 ਅਧਿਆਇ ਇਕ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹਵਾਲਾ ਹੈ। ਮਸੀਹ ਦੇ ਜੀ ਉੱਠਣ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਸਲੀਬ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਘੱਟਨਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਸਲੀਬ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਾਕਾਮੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਜਵਾਨ ਯਹੂਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਤਕਰੀਬਨ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਬਾਹਰੀ ਰੋਮੀ ਬਸਤੀ ਵਿਚ ਸਲੀਬ ਉੱਤੇ ਮਰਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਖੁਦਾ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਸਲੀਬ ਹਰ ਫ਼ਤਹਿ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਹੈ। ਸਲੀਬ ਉਹ ਵੇਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮਸੀਹ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵਿਚ ਖੁਦਾ ਨੇ ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਲਈ ਸੁਰਗ ਦੇ ਫ਼ਾਟਕ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ।

ਸਲੀਬ ਬੀਤੇ ਅਨਾਦੀਕਾਲ ਤੋਂ ਖੁਦਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੀ (ਵੇਖੋ ਅਫ਼ਸੀਆਂ 3: 10, 11; ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ 13:8)। ਇਹ ਉਤਪਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ ਤਕ ਪਿਰੋਇਆ ਹੋਇਆ ਬੈਂਜਨੀ

ਧਾਰਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਮਸੀਹ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਹਾਬਲ ਦੇ ਲੇਲੇ (ਉਤਪਤ 4:4), ਅਬਰਾਹਾਮ ਦੇ ਇਸਹਾਕ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ (ਉਤਪਤ 22:1-18), ਪਸਾਹ ਦੇ ਲੇਲੇ (ਕੁਚ 12:3-14), ਖੰਭੇ ਉੱਤੇ ਮੂਸਾ ਦੇ ਸੱਪ (ਗਿਣਤੀ 21:5-9), ਯਸਾਯਾਹ ਦੇ ਦੁਖੀ ਦਾਸ ਵਾਲੇ ਭਾਗ (ਯਸਾਯਾਹ 53), ਅਤੇ ਇਸਰਾਏਲ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਖੁਦਾ ਵੱਲੋਂ ਸਲੀਬ ਦੀ ਮੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੇ ਨਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਯਿਸੂ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਰਸੂਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਲੀਬ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੀ ਗੁਆਚੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇਕ ਆਸ ਹੈ (ਵੇਖੋ 1 ਕੁਰਿੰਥੀਆਂ 15:1-4)।

ਸਲੀਬ ਦੇ ਹੇਠਾਂ- ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ (2:1-3)

‘ਆਪਣੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮੁਰਦੇ ਸਾਉ’ (2:1)। ‘ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਪਾਪ ਕੀਤਾ’ (ਰੋਮੀਆਂ 3:23); ‘ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਵਿਚ ਜੁਦਾਈ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ’ (ਯਸਾਯਾਹ 59:2): ਪਾਪ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਤੋਂ ਜੁਦਾਈ ਦਾ ਮਤਲਬ ਰੂਹਾਨੀ ਮੌਤ ਹੈ। ‘ਮੌਤ’ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਰਥ ‘ਅੱਡ ਹੋਣਾ’ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਯਾਕੂਬ 2:26)। ਪਾਪ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਰੂਹਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿਰਫ ਅਬਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ (ਰੋਮੀਆਂ 6:23)।

ਜੇ ਲੋਕਹਰਟ

ਟਿੱਪਣੀਆਂ

¹ਕੈਨਥ ਐਸ. ਵੁਏਸਟ, ਵੁਏਸਟ'ਜ ਵਰਡ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਫਰਾਮ ਦ ਗ੍ਰੀਕ ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ ਫਾਰ ਦ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਰੀਡਰ: ਇਫੀਸੀਅੰਜ ਐਂਡ ਕੋਲੋਸੀਅੰਜ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਜ ਪਬਲੀਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1953), 60. ²ਜੌਰਜ ਵੀ. ਵਿਗਰਾਮ, ਦ ਇੰਗਲਿਸ਼ਮੈਨ'ਜ ਕੰਕੌਰਡੈਂਸ ਆਫ ਦ ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ, 9ਵੀਂ ਜਿਲਦ (ਲੰਡਨ: ਸੈਮੂਏਲ ਬੈਗਸਟਰ ਐਂਡ ਸੰਜ, 1903), 33-34. ³ਵੁਏਸਟ, 60. ⁴ਵਾਰੇਨ ਬੋਕਰ, ਸੰਪਾ., ਦ ਕੰਪਲੀਟ ਵਰਡ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਓਲਡ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ (ਚਟਨੂਗਾ, ਟੈਨਿਸੀ: ਪਬਲੀਸ਼ਰਜ਼, 1994), 2348. ⁵ਵੁਏਸਟ, 60-61. ⁶ਸਪਾਇਰਸ ਜੋਡਿਏਟਸ, ਸੰਪਾ., ਦ ਕੰਪਲੀਟ ਵਰਡ ਸਟੱਡੀ, ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ ਜਿਲਦ 2ਜੀ (ਚਟਨੂਗਾ, ਟੈਨਿਸੀ: ਏਐਮਜੀ ਪਬਲੀਸ਼ਰਜ਼, 1992), 882-883. ⁷ਉਹੀ, 929. ⁸ਆਰ. ਸੀ. ਲੈਂਸਕੀ, ਦ ਇੰਟਰਪ੍ਰਿਟੇਸ਼ਨ ਆਫ ਸੇਂਟ ਪੌਲ'ਜ ਐਪਿਸਟਲਜ਼ ਟੂ ਦ ਗਲੋਸੀਅੰਜ, ਟੂ ਦ ਇਫੀਸੀਅੰਜ ਐਂਡ ਟੂ ਦ ਫਿਲੀਪੀਅੰਜ (ਕੋਲੰਬਸ, ਓਹਾਇਓ: ਬਾਰਟਬਰਗ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1946; ਰੀਪ੍ਰਿੰਟ, ਮਿਨਿਆਪੁਲਿਸ: ਆਗਸਬਰਗ ਪਬਲੀਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ, 1961), 408. ⁹ਵੁਏਸਟ, 62. ¹⁰ਐਕਸਪੋਜ਼ਿਟਰ'ਜ ਗ੍ਰੀਕ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ, ਸੰਪਾ. ਡਬਲਯੂ. ਰੋਬਰਟਸਨ ਨਿਕੋਲ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਜ ਪਬਲੀਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1967), 3:284 ਵਿਚ ਐਸ. ਡੀ. ਐਫ. ਸੈਲਮੰਡ, ‘ਦ ਐਪਿਸਟਲ ਟੂ ਦ ਇਫੀਸੀਅੰਜ’।’

¹¹ਵੁਏਸਟ, 63. ¹²ਉਹੀ। ¹³ਉਹੀ। ¹⁴ਉਹੀ। ¹⁵ਐਂਡ੍ਰਿਊ ਟੀ. ਲਿੰਕਨ, ਇਫੀਸੀਅੰਜ, ਵਰਡ ਬਿਬਲੀਕਲ ਕਮੈਂਟਰੀ, ਜਿਲਦ 42 (ਡਲਾਸ: ਵਰਡ ਬੁਕਸ, 1990), 98. ¹⁶ਵੁਏਸਟ, 64. ¹⁷ਉਹੀ।